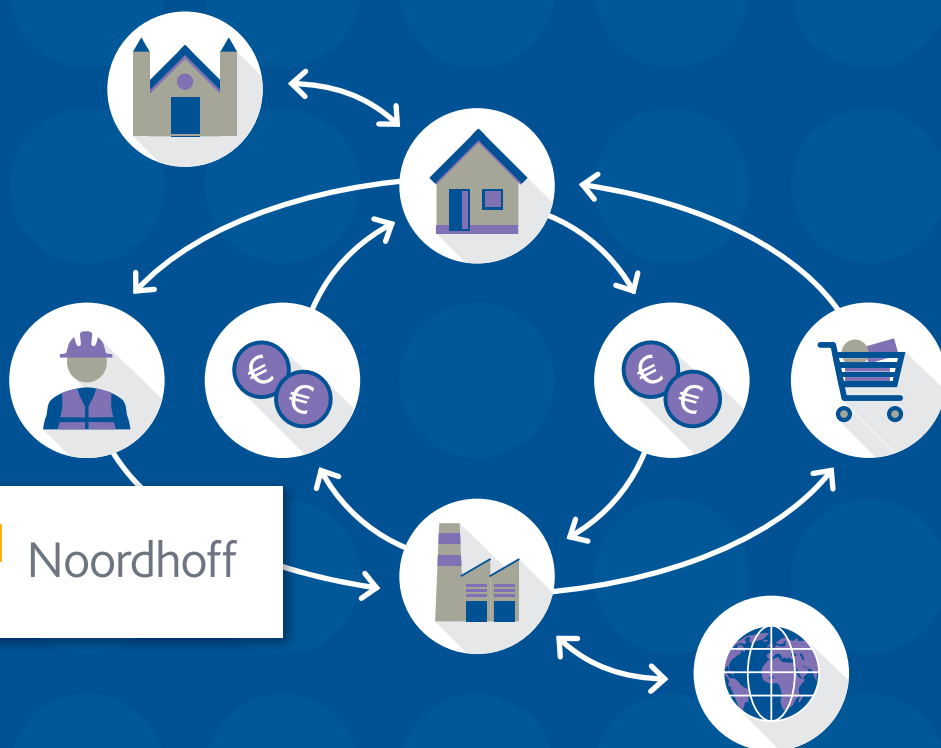

Algemene economie en bedrijfsomgeving

Noordhoff

Wim Hulleman
Ad Marijs

6^e druk

Algemene economie en bedrijfsomgeving

W. Hulleman

A.J. Marijs

Zesde druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Utrecht

Ontwerp omslag: G2K Creative Agency (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: G2K Creative Agency (Groningen-Amsterdam)

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleenen.

0 / 21

© 2021 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, The Netherlands

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-73840-2

ISBN 978-90-01-73839-6

NUR 781

Woord vooraf

Ondernemingen in de Europese Unie staan steeds meer bloot aan ontwikkelingen uit de omgeving. De concurrentie van buiten de vertrouwde landsgrenzen neemt toe. De Europese en internationale conjunctuur treft ondernemingen vaak direct in hun afzet en winstgevendheid en soms zelfs in hun voortbestaan. De grondstofkosten, met name de olieprijsen, fluctueren scherp. De kosten van veel ondernemingen veranderen daardoor in de loop der jaren zo sterk, dat de concurrentieverhoudingen in bedrijfstakken als de olie-industrie, de chemie, het beroepsgoederenvervoer en de luchtvaart voortdurend veranderen. De wisselkoersontwikkeling – vooral die tussen de euro en de dollar – raakt een groot deel van het Europese bedrijfsleven, zoals de staalindustrie, de zeescheepvaart en de groothandel in graan, koffie en cacao. Financieel managers moeten regelmatig beslissingen nemen over het indekken van uitstaande dollarrisico's. Stijgende loonkosten stellen ondernemingen voor de vraag welke investeringen zij moeten verrichten om concurrerend te blijven. Misschien moeten ze de productie wel afstoten of verplaatsen naar lagelonenlanden. Zo is een groot deel van de productie van textiel en consumentenelektronica verplaatst naar landen buiten de Europese Unie. Ondernemingen met hoge schulden zullen zich bij een rentestijging voor toenemende rentekosten geplaatst zien.

De concurrentieverhoudingen in bedrijfstakken, de conjunctuur, grondstofkosten, wisselkoersen, loonkosten en rente beïnvloeden de opbrengsten en kosten van ondernemingen. Het zijn omgevingsvariabelen waarmee managers dagelijks bezig zijn. Zonder kennis van deze verschijnselen is het economisch proces in bedrijven niet te begrijpen en kunnen ondernemingen ook geen beleid voeren om de negatieve gevolgen ervan te voorkomen.

Niet alleen de omgeving van ondernemingen verandert, ook de pedagogische en didactische omgeving van docenten is aan verandering onderhevig. Elke tien jaar worden studenten intelligenter en assertiever. Zij kunnen via smartphones sneller en diepgaander over kennis beschikken dan docenten hen kunnen geven. Zij komen nu steeds vaker bijeen in community's in plaats van klaslokalen, zij communiceren online over allerlei ingewikkelde verschijnselen in plaats van beleefd vragen te stellen over de basisleerstof. Het onderwijsmateriaal moet dus ook veranderen: het moet uitdagender worden, meer inspelen op de nieuwe nieuwsgierigheid van studenten en een leidraad bieden voor verder zelfstandig onderzoek. In dit boek zijn daartoe de eerste bescheiden stappen gezet.

Dit boek is een leerboek over de algemeen economische omgeving van ondernemingen voor mensen die zich voorbereiden op een leidinggevende functie in het Europese bedrijfsleven. In dit boek is de kennisbasis aanwezig voor de analyse van de algemeen economische bedrijfsomgeving en voor het beleid dat inspeelt op veranderingen in de betreffende variabelen.

Het is een praktisch boek waarin zo veel mogelijk is aangegeven hoe ondernemingen worden beïnvloed door en reageren op veranderingen in hun omgeving. Het is bedoeld voor studenten die direct met behulp van praktijkbeschrijvingen aan de slag willen. Het boek is geschikt voor onderwijsmethoden die werken met casussen, simulaties of verregaande vormen van zelfwerkzaamheid. Omdat de geboden leerstof zo dicht bij de dagelijkse praktijk staat, is het ook mogelijk de leerstof aan te vullen met actuele ontwikkelingen uit de betere dagbladen, materiaal van publieke onderzoeksinstellingen, banken en bedrijfstakorganisaties. Voor het analyseren en oplossen van praktijkproblemen is dit ook een noodzakelijke aanvulling op de tekst. In deze zesde druk zijn alle gegevens geactualiseerd.

Wij hopen dat deze methode kan bijdragen aan een dieper inzicht in het veelkleurig palet van het ondernemen in de Europese Unie. Ook is er aandacht voor actuele ontwikkelingen: de groeiende invloed van China op het wereldtoneel, de toenemende aandacht voor duurzaamheid en welzijn en het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie.

Hatten/Zwolle, najaar 2020
Wim Hulleman
Ad Marijs

Inhoud

Inleiding 11

- 1 De onderneming en algemene economie 15**
- 1.1 Economisch handelen en algemene economie 17
- 1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie 20
- 1.3 Absolute en relatieve gegevens 28
  - [Samenvatting 32](#)
  - [Kernbegrippenlijst 33](#)

DEEL 1

De onderneming in de bedrijfstak 35

- 2 Markten 37**
- 2.1 Markt 39
- 2.2 Bedrijfstak en bedrijfskolom 40
- 2.3 Economische orde 44
  - [Samenvatting 47](#)
  - [Kernbegrippenlijst 48](#)
- 3 De vraag 51**
- 3.1 Behoeften en consumentenvoorkeuren 53
- 3.2 Prijs 57
- 3.3 Substituutproducten 63
- 3.4 Inkomen en bevolkingsomvang 63
  - [Samenvatting 66](#)
  - [Kernbegrippenlijst 68](#)
- 4 Het aanbod 71**
- 4.1 Kostensoorten 73
- 4.2 Kosten en concurrentie 79
- 4.3 Prijsvorming 84
  - [Samenvatting 91](#)
  - [Kernbegrippenlijst 93](#)
- 5 Concurrentie-intensiteit en concurrentiepositie 95**
- 5.1 Concurrentie-intensiteit 97
- 5.2 Concurrentiepositie 98
- 5.3 Methode van Porter 100
  - [Samenvatting 110](#)
  - [Kernbegrippenlijst 111](#)

- 6 Structuur van de markt 113**
  - 6.1 Structuur, gedrag en resultaat 115
  - 6.2 Structuur van bedrijfstakken 116
  - 6.3 Ondernemingsgedrag en resultaat 131
  - 6.4 Productlevenscyclus en concurrentie 134
  - 6.5 Toe- en uittreding 137
    - Samenvatting 143
    - Kernbegrippenlijst 145

- 7 Meso-economie en onderneming 149**
  - 7.1 Ondernemingsstrategie 151
  - 7.2 Checklist voor bedrijfstakanalyse 154
    - Samenvatting 157
    - Kernbegrippenlijst 158

DEEL 2

Macro-economische omgeving van ondernemingen 161

- 8 Produceren 163**
  - 8.1 Welvaart en welzijn 165
  - 8.2 Toegevoegde waarde 173
    - Samenvatting 179
    - Kernbegrippenlijst 180

- 9 Productiefactoren 183**
  - 9.1 Kapitaal 185
  - 9.2 Arbeid 187
  - 9.3 Natuur 202
    - Samenvatting 205
    - Kernbegrippenlijst 206

- 10 Structuur van de economie 209**
  - 10.1 De sectoren van de Europese economie 211
  - 10.2 Fasen in de economische groei en innovatie 214
  - 10.3 Groeivermogen op de lange termijn 219
    - Samenvatting 230
    - Kernbegrippenlijst 231

- 11 Bestedingen 233**
  - 11.1 Vraagzijde van de economie 235
  - 11.2 Consumptie 235
  - 11.3 Investeren 240
  - 11.4 Overheidsbestedingen 245
  - 11.5 Export en import 248
    - Samenvatting 252
    - Kernbegrippenlijst 254

- 12 Inkomensverdeling 257**
  - 12.1 Inkomensverdeling: feiten en oorzaken 259
  - 12.2 Het sociale systeem 268
    - Samenvatting 274
    - Kernbegrippenlijst 275

13 Overheid 279

- 13.1 De collectieve sector 281
- 13.2 Taken van de collectieve sector 282
- 13.3 Inkomsten van de collectieve sector 286
- 13.4 Twee visies op de rol van de overheid 294
Samenvatting 296
Kernbegrippenlijst 297

14 Conjunctuur 301

- 14.1 Conjunctuurverloop 303
- 14.2 De conjunctuur in de EU 308
- 14.3 Inflatie 312
- 14.4 Conjunctuurbeleid 315
Samenvatting 318
Kernbegrippenlijst 320

15 Economische relaties 323

- 15.1 Economische kringloop 325
- 15.2 Kerngegevens van de economie 331
Samenvatting 337
Kernbegrippenlijst 338

16 Macro-economie en onderneming 341

- 16.1 Gevoeligheid voor macro-economische variabelen 343
- 16.2 Conjunctuur 344
- 16.3 Wisselkoers 350
- 16.4 Olieprijzen 352
- 16.5 Lonen 354
- 16.6 Rente 356
- 16.7 Checklist toepassing macro-economische variabelen voor ondernemingen 358
Samenvatting 360
Kernbegrippenlijst 361

DEEL 3

Monetaire omgeving van ondernemingen 363

17 Aanbod van geld 365

- 17.1 Functies van geld 367
- 17.2 Geldsoorten 371
- 17.3 Geldhoeveelheid en binnenlandse liquiditeitsmassa 376
- 17.4 Banken en toezicht 378
Samenvatting 389
Kernbegrippenlijst 391

18 Vraag naar geld en monetair beleid 395

- 18.1 Vraag naar geld 397
- 18.2 Monetair beleid 400
Samenvatting 410
Kernbegrippenlijst 412

19 Vermogensmarkten 415

- 19.1 Functies en indeling van de vermogensmarkten 417
- 19.2 Geldmarkt 419
- 19.3 Kapitaalmarkt 423
- 19.4 Rentestructuur 433
  - Samenvatting 437
  - Kernbegrippenlijst 439

20 Renterisico en rentebeleid 443

- 20.1 Opzet en doelstellingen van het rentebeleid 445
- 20.2 Rentegevoeligheid 446
- 20.3 Renteprognose 447
- 20.4 Rente-instrumenten 448
- 20.5 Evaluatie 455
  - Samenvatting 457
  - Kernbegrippenlijst 459

DEEL 4

Internationale economische omgeving van ondernemingen 461

21 Internationale economische ontwikkelingen 463

- 21.1 Wereldeconomie in beeld 465
- 21.2 Globalisering 473
  - Samenvatting 488
  - Kernbegrippenlijst 490

22 Vrijhandel en protectionisme 493

- 22.1 Comparatieve kostentheorie en vrijhandel 495
- 22.2 Protectionisme 501
- 22.3 Betalingsbalans 510
  - Samenvatting 516
  - Kernbegrippenlijst 518

23 Internationale samenwerking 521

- 23.1 Regionale economische samenwerking 523
- 23.2 De Europese Unie 527
- 23.3 Internationale organisaties 534
  - Samenvatting 540
  - Kernbegrippenlijst 542

24 Valutamarkt 545

- 24.1 Kenmerken van de valutamarkt 547
- 24.2 Koersvorming op de contante valutamarkt 550
- 24.3 Wisselkoersstelsels 560
- 24.4 Wisselkoersbeleid in de Europese Unie 561
- 24.5 Koersvorming op de valutatermijnmarkt 569
  - Samenvatting 573
  - Kernbegrippenlijst 575

25 Valutarisico en valutabeleid 579

25.1 Opzet en doelstellingen van het valutabeleid 581

25.2 Valutagevoeligheid 582

25.3 Valutaprognose 584

25.4 Valuta-instrumenten 586

Samenvatting 592

Kernbegrippenlijst 594

26 Landeselectie 597

26.1 Selectie op rendement en risico 599

26.2 Filtermodel 600

Samenvatting 611

Kernbegrippenlijst 612

Bijlage Vragenlijst voor de analyse van een buitenlandse markt 613

27 Landenrisico 617

27.1 Economisch en politiek risico 619

27.2 Analyse van het landenrisico 619

27.3 Beheersing van het landenrisico 624

Samenvatting 630

Kernbegrippenlijst 632

Antwoorden tussenvragen 633

Illustratieverantwoording 649

Lijst van afkortingen 650

Register 652

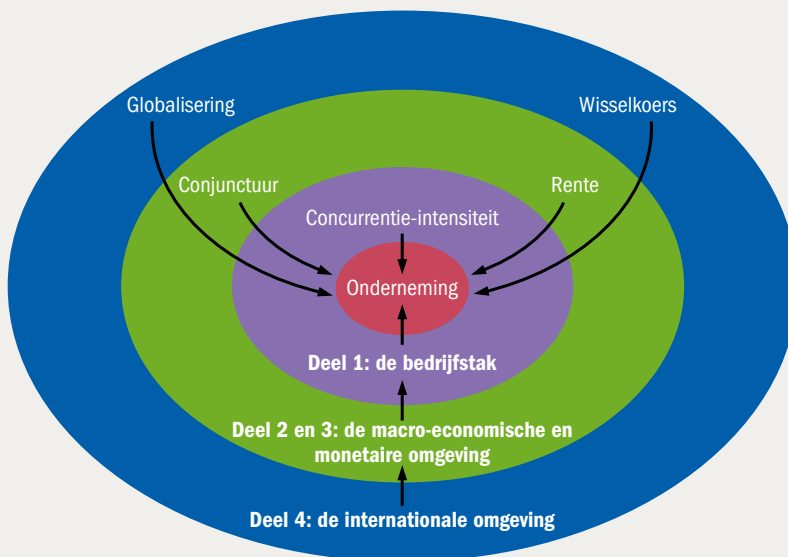

Inleiding

De centrale vraag in dit boek is welke invloed de economische bedrijfsomgeving heeft op de resultaten van ondernemingen. In hoofdstuk 1 bespreken we het begrip bedrijfsomgeving en de rol die de economische wetenschap kan spelen bij de bestudering van de bedrijfsomgeving.

Het vervolg van *Algemene economie en bedrijfsomgeving* bestaat uit vier delen. De vier delen behandelen elk een laag van de economische bedrijfsomgeving (zie de figuur).

Indeling Algemene economie en bedrijfsomgeving

Deel 1 De onderneming in de bedrijfstak

Deel 1 behandelt de directe omgeving waarbinnen ondernemingen opereren, namelijk de bedrijfstak. Ondernemingen maken producten die zij op markten afzetten. In hoofdstuk 2 worden de begrippen markt en product afgebakend. De hoofdstukken 3 en 4 bespreken vraag en aanbod met de prijsvorming die daaruit voortkomt. In hoofdstuk 5 komen de basisbegrippen van de concurrentie aan de orde. De concurrentie-intensiteit verschilt van markt tot markt en van bedrijfstak tot bedrijfstak. Daaruit vloeien ook verschillen in rendement voort. Rendementen tussen ondernemingen verschillen naar de mate van de concurrentiepositie die zij ten opzichte van

andere ondernemingen innemen. Hoofdstuk 6 gaat dieper in op de modellen die in gebruik zijn voor het analyseren van de concurrentie. Hoofdstuk 7 bevat een checklist voor het analyseren van de bedrijfstakken.

Deel 2 Macro-economische omgeving van ondernemingen

In deel 2 staat de macro-economische omgeving centraal. De belangrijkste onderwerpen van de macro-economie zijn de productie, de consumptie en de verdeling van schaarse goederen. In de hoofdstukken 8 en 9 behandelen we de welvaart en de bronnen ervan, de productiefactoren arbeid, kapitaal en natuur. Het gaat om de vragen hoe de productie tot stand komt, hoe de productie gemeten kan worden en welke bijdrage de productiefactoren hieraan kunnen verlenen. Hoofdstuk 10 bevat een indeling van de economie in sectoren. Daarbij komt ook aan de orde wat de voorwaarden zijn voor economische groei in de Europese Unie. In hoofdstuk 11 staan de bestedingen van de sectoren gezinnen, overheid, bedrijven en buitenland centraal. Daarbij gaan we ook na welke oorzaken ten grondslag liggen aan de groei van de consumptie, de overheidsbestedingen, de investeringen en de export en de import. De inkomensverdeling is het onderwerp van hoofdstuk 12. Het gaat daarbij onder andere om de oorzaken van de verschillen in inkomens. De overheid (hoofdstuk 13) is een van de grootste sectoren in de economie, met inkomsten en uitgaven van zo'n 50% van het bruto binnenlands product (bbp). De overheid beïnvloedt markten en bedrijfstakken diepgaand. Hoofdstuk 14 beschrijft en verklaart een van de meest imposante economische verschijnselen: de conjunctuur. De conjunctuur is de regelmatige afwisseling van hoge en minder hoge groei van het bbp. Hoofdstuk 15 gaat over het verband tussen de economische variabelen in de economische kringloop. De groei van veel economische variabelen komt tot uiting in de tabel met kerngegevens. Hoofdstuk 16 bespreekt de risico's van de conjunctuur, de wisselkoersen, de energieprijzen, de lonen en de rente voor de winstgevendheid van ondernemingen.

Deel 3 Monetaire omgeving van ondernemingen

In deel 3 gaan we in op de monetaire omgeving van ondernemingen. In de hoofdstukken 17 en 18 behandelen we het aanbod van geld en de vraag naar geld. Een te snelle groei van het geldaanbod kan ertoe leiden dat consumenten en ondernemingen te veel gaan uitgeven, waardoor inflatie ontstaat. Het monetair beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) is erop gericht inflatie te bestrijden. De middelen die zij hiervoor heeft, komen ook in hoofdstuk 18 aan de orde.

De prijs voor het lenen van geld is de rente. In hoofdstuk 19 behandelen we de factoren die de hoogte van de geldende kapitaalmarktrente in het eurogebied bepalen. Renteschommelingen kunnen een grote invloed hebben op de resultaten van ondernemingen. Vandaar dat we in hoofdstuk 20 aandacht besteden aan het renterisico.

Deel 4 Internationale economische omgeving van ondernemingen

Door liberalisering van het internationale handels- en kapitaalverkeer en door verbeteringen in de transport- en communicatietechnologie zijn afstanden en grenzen tussen landen steeds minder belangrijk geworden. In hoofdstuk 21 gaan we in op de belangrijkste trends in de wereldeconomie en de oorzaken en gevolgen van internationale handel. In hoofdstuk 22 staat de kern van de handelstheorieën centraal, namelijk de comparatieve kostentheorie. Ook de registratie van handels- en kapitaalstromen in de

betalingsbalans komt in dit hoofdstuk aan de orde. Internationale organisaties en handelsverdragen spelen een belangrijke rol in de grensoverschrijdende handel (hoofdstuk 23). Internationale handel en investeringen leiden tot transacties op de valutamarkt. Op de valutamarkt komt de wisselkoers tot stand. In hoofdstuk 24 behandelen we oorzaken van wisselkoersontwikkelingen. Wisselkoersfluctuaties hebben een grote invloed op de omzet en de winst van ondernemingen. Vandaar dat we in hoofdstuk 25 ingaan op het valutarisico.

Een onderneming die wil internationaliseren, staat voor het probleem een geschikte afzetmarkt te moeten selecteren. In hoofdstuk 26 staat de landeselectieprocedure volgens de zogenoemde filtermethode centraal. Via deze methode kan uit een groot aantal potentiële afzetmarkten een geschikte doelmarkt worden geselecteerd. In hoofdstuk 27 wordt ingegaan op een belangrijk internationaal risico van zakendoen buiten Europa, te weten het landenrisico. Dit is het risico dat zakenpartners van Europese ondernemingen door overheidsmaatregelen hun internationale verplichtingen in harde valuta niet kunnen nakomen.

1

De onderneming en algemene economie

- 1.1 Economisch handelen en algemene economie
- 1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie
- 1.3 Absolute en relatieve gegevens

Algemene economie is een belangrijke factor in de bedrijfsomgeving. De conjunctuur, wisselkoersen, grondstofkosten en lonen zijn zulke algemeen economische factoren.

Consumenten, ondernemingen en overheden kiezen voortdurend middelen om verschillende doelen te bereiken. Voor ondernemingen zijn niet alleen de absolute waarden van variabelen van belang, maar ook de relatieve ontwikkelingen. Zij willen niet alleen weten hoe hoog de lonen zijn, maar vooral ook de groei van de lonen in het komende jaar.

De belangrijkste vragen die voortvloeien uit de openingscasus zijn:

- Wat is economisch handelen en welke wetenschap bestudeert dit verschijnsel?
- Wat is de relatie tussen de bedrijfsomgeving en algemene economie?

De sleutel tot succes

1

Voor het management van een luchtvaart-onderneming zijn de economische omstandigheden waaronder zij moet opereren van doorslaggevend belang. Kennis van die (externe) omstandigheden kan de sleutel tot succes zijn. De ondernemingsleiding ziet zich bijvoorbeeld voor de volgende vragen gesteld:

- Hoeveel dalen de toeristische uitgaven als de conjunctuur inzakt?
- Wat gebeurt er met de olieprijs?
- Zullen de ticketprijzen van Amerikaanse concurrenten sterk dalen als de dollar koers daalt?
- Zijn de loonkosten van piloten nog op te brengen of moeten we nieuwe, grotere vliegtuigen kopen?

- Zullen we nog wel investeren in nieuwe machines als de rente stijgt en het lenen van geld daardoor duurder wordt?

De ondernemingsleiding verzekert zich van zo veel mogelijk kennis op deze terreinen om de verschijnselen en ontwikkelingen te kunnen begrijpen die direct ingrijpen op de prestaties van de onderneming. Zij vraagt zich ook af of er geen maatregelen mogelijk zijn om de negatieve gevolgen te ontlopen.

1.1 Economisch handelen en algemene economie

Mensen hebben behoefte aan zaken als voedsel, warmte, onderdak, veiligheid en ontplooiing. Deze behoeften kunnen deels bevredigd worden met behulp van goederen en diensten. Het beschikken over goederen en diensten voor de bevrediging van behoeften noemen we welvaart. Er bestaat een voortdurende spanning tussen de behoeften, die we als oneindig ervaren, en de middelen, die beperkt zijn. Mensen moeten steeds kiezen welke middelen ze zullen gebruiken voor de behoeftebevrediging.

Grondstoffen, machines en arbeid zijn middelen om goederen en diensten mee te produceren. Deze middelen kan men voor heel verschillende doeleinden gebruiken. Zo kan men arbeid inzetten voor de productie van voedingsmiddelen, consumentenelektronica, onderwijs, veiligheid (politie en justitie), enzovoort. Ook grondstoffen en machines zijn vaak voor heel verschillende producten te gebruiken. Men zegt ook wel dat de middelen alternatief aanwendbaar of schaars zijn.

Het streven naar maximale welvaart met behulp van schaarse middelen noemen we economisch handelen. Economisch handelen vindt men overal in de samenleving terug. We geven daarvan enkele voorbeelden.

Consumenten verwerven een inkomen doordat een of meer gezinsleden gaan werken. Een onderneming koopt producten in, maakt daarmee andere producten en verkoopt deze weer. Een bankmedewerker koopt voor een cliënt aandelen in. Een ambtenaar maakt stedenbouwkundige plannen voor een nieuwe stadswijk. Een commercieel medewerker van een onderneming verwerft een grote order in het buitenland.

Het economisch handelen speelt zich af in en tussen diverse organisaties. In deze voorbeelden is er sprake van consumenten die contacten onderhouden met bedrijven, van een overheidsinstelling die contacten onderhoudt met bedrijven en van bedrijven die transacties verrichten met ondernemingen in het buitenland.

De economische wetenschap bestudeert het economisch handelen. Het is zo complex dat de economische wetenschap in verschillende onderdelen uiteenvalt. Een globaal onderscheid kan men maken tussen de vakken die het interne proces in ondernemingen bestuderen, zoals financiering, kosten en opbrengsten en externe verslaggeving, en de vakken die de relatie met de omgeving of de omgeving zelf bestuderen, zoals commerciële economie en algemene economie.

Medewerkers van ondernemingen kunnen de problemen die zich aan hen voordoen zelden oplossen met de kennis uit slechts een van deze vakken. Meestal is een probleem van zowel interne als externe aard. We lichten dit toe aan de hand van voorbeeld 1.1.

Welvaart

Middelen

Schaarste

Economisch handelen

Economische wetenschap

VOORBEELD 1.1

Een commercieel medewerker merkt dat de afzet van een product minder snel groeit dan verwacht. Daarvoor kunnen veel oorzaken zijn. Het kan zijn dat concurrenten producten op de markt brengen die een betere prijs-kwaliteitverhouding hebben. Zijn de kosten misschien te hoog geworden doordat de onderneming inefficiënt produceert? Dit is een bedrijfseconomisch, een bedrijfsorganisatorisch of misschien wel een technisch probleem. Misschien hebben concurrenten hun reclame-inspanningen opgevoerd of hun distributieapparaat verbeterd. Deze aspecten bestudeert de commerciële

economie. Wellicht is het product conjunctuurgevoelig en is de economie in de belangrijkste afzetgebieden in een neergang geraakt. Soms komt het voor dat afnemers hun bestedingspatroon plotseling veranderen en is de afzet daar de dupe van. Het kan ook zijn dat het product door wisselkoersveranderingen plotseling te duur geworden is voor afnemers in bepaalde landen. Deze onderdelen van het probleem zijn algemeen economisch van aard. Al deze factoren kunnen een rol spelen en het is zelfs mogelijk dat ze allemaal tegelijkertijd invloed op de afzet uitoefenen. De commercieel medewerker wil graag maatregelen nemen om de kwade kansen te keren. Daarvoor zal hij inzicht in de oorzaken van de afzetsdaling moeten hebben.

TUSSENVRAAG 1.1

Wat zou de onderneming uit voorbeeld 1.1 kunnen doen aan een kostenstijging die het gevolg is van een loonstijging?

Algemene economie

Economisch handelen in een land kan men op verschillende niveaus bestuderen. Zo is het mogelijk om het keuzeprobleem van alle bedrijven en gezinnen in een land te bestuderen. Ook kan men het economisch handelen analyseren van een groep bedrijven of gezinnen die eenzelfde soort producten maken of kopen, of zelfs van een enkel bedrijf of gezin. Verder zijn de relaties tussen landen belangrijk voor het economisch proces in een land. Al deze onderwerpen behoren tot het vak algemene economie. We onderscheiden de volgende onderdelen:

- meso- en micro-economie
- macro-economie
- monetaire economie
- internationale economische betrekkingen

Meso- en micro-economie

De onderdelen meso- en micro-economie bestuderen de kenmerken van markten en bedrijfstakken waarmee ondernemingen te maken hebben, de vraag naar goederen en het aanbod ervan, en de veranderingen die plaatsvinden in vraag en aanbod als de prijzen veranderen. Deze onderwerpen komen aan de orde in deel 1.

Macro-economie

Het onderdeel macro-economie geeft een beschrijving en een analyse van allerlei verschijnselen voor een heel land. Het gaat bijvoorbeeld over de totale consumptie, de investeringen van alle bedrijven, de import en de export van de bedrijven en de overheid van dat land. Deze onderwerpen komen aan de orde in deel 2.

Monetaire economie

De monetaire economie houdt zich bezig met het verschijnsel geld en de rol van banken in de economie. De omvang van de kredietverlening en de hoogte van de rente zijn variabelen die men vanuit de monetaire economie probeert te verklaren. Verder komt de taak van de monetaire autoriteiten aan de orde. Hierover gaat deel 3.

Internationale economische betrekkingen

Het onderdeel internationale economische betrekkingen (IEB) bestudeert de buitenlandse handel van landen, internationale kapitaalstromen en monetaire betrekkingen tussen landen. Dit zijn de onderwerpen van deel 4.

Onder de vlag van de EU

Veel gegevens die in dit boek te vinden zijn, gaan over de 27 landen die samen de Europese Unie (EU) vormen of over de 19 landen die als gezamenlijke munt de euro gebruiken. Met Euroland bedoelen we alle landen die de euro als officiële munteenheid gebruiken. Vaak gebruikt men daarvoor ook de aanduiding eurozone of eurogebied.

Europese Unie

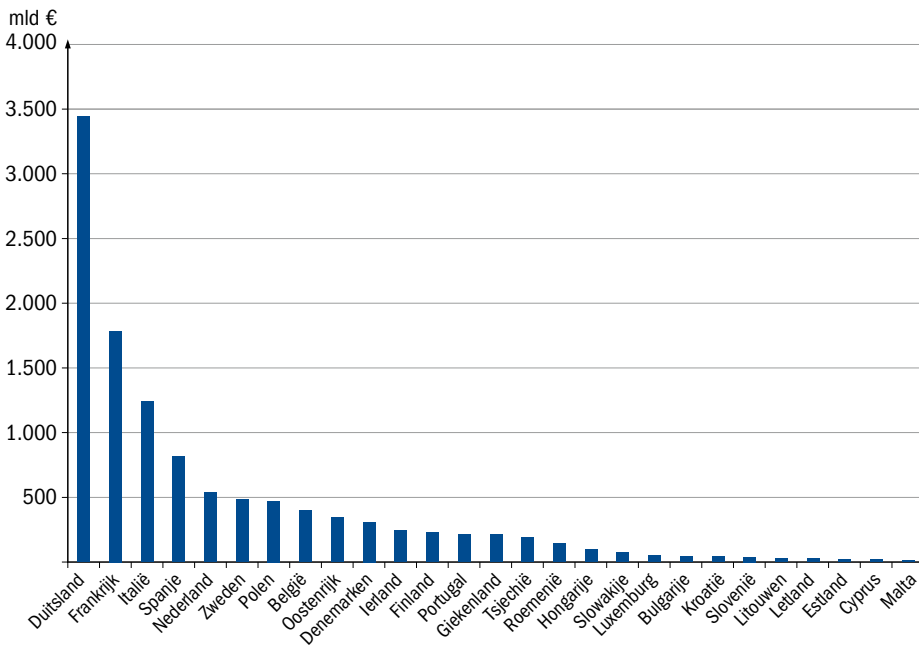
In 1957 vormden zes landen de voorloper van de EU, de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Deze landen waren België, Frankrijk, Luxemburg, Italië, Nederland en West-Duitsland. In 1973 voegden zich Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk bij de EU. Vervolgens traden meer landen toe: in 1981 Griekenland, in 1986 Portugal en Spanje, in 1995 Zweden, Oostenrijk en Finland, in 2004 veel landen uit het oosten en zuiden van Europa (Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië), in 2007 Roemenië en Bulgarije, en in 2013 ten slotte voegde Kroatië zich bij de EU.

De spanningen in de EU zijn groot. In juni 2016 heeft de bevolking van het Verenigd Koninkrijk met een kleine meerderheid van de stemmen ervoor gekozen de Europese Unie te verlaten. De regering heeft dit standpunt overgenomen en eind 2020 is het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie

getreden. Hierna zal in een onderhandelingsproces de toekomstige relatie tot de EU inhoud moeten krijgen. Daarbij gaat het om de handelsrelaties, de rechten van burgers van de EU in het Verenigd Koninkrijk en omgekeerd, en ook de situatie aan de grens tussen Ierland en het VK.

In figuur 1.1 zijn de landen van de EU weergegeven naar hun aandeel in de totale productie in de EU in 2018. De totale productie in de EU bedraagt in 2019 ongeveer €14.000 miljard tegenover ruim €12.000 miljard in Euroland. Ter vergelijking: de productie in de VS bedraagt bijna €17.400 miljard en in Japan €4.200 miljard (in 2018). De vier grootste landen in de EU zijn verantwoordelijk voor zo'n 64% van de totale productie in de EU (zie figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 Bruto binnenlands product in de EU, 2020

Bron: Eurostat

1.2 Bedrijfsomgeving en algemene economie

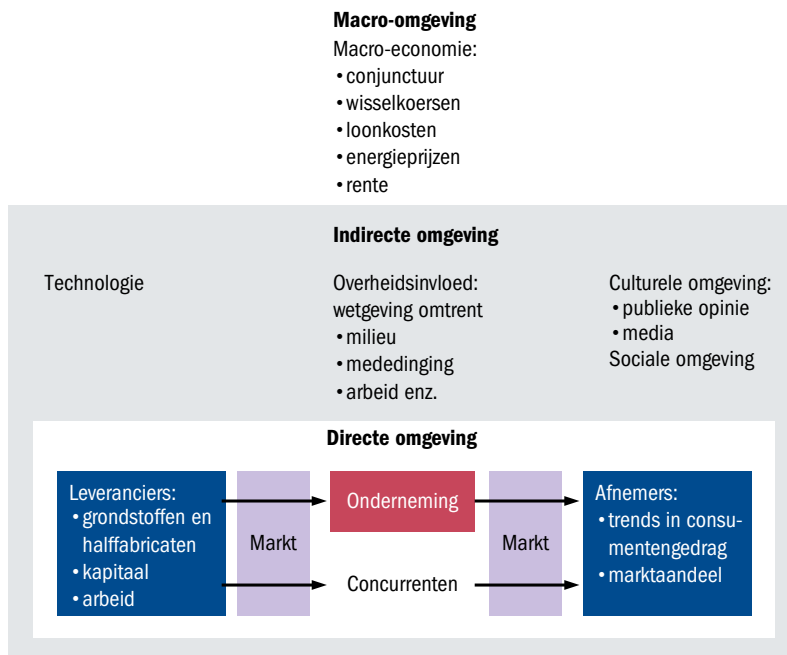
Om de invloed van algemeen economische variabelen op de ondernemingen te kunnen bestuderen, is het van belang een indruk te krijgen van de bedrijfsomgeving. Dit is het onderwerp van subparagraaf 1.2.1. Subparagraaf 1.2.2 is gewijd aan een globaal overzicht van het verband tussen de algemeen economische omgeving en bedrijfseconomische variabelen.

1.2.1 De bedrijfsomgeving

Met bedrijfsomgeving bedoelen we alle ontwikkelingen in de omgeving van een onderneming die invloed hebben op de resultaten van een bedrijf. De invloed kan betrekking hebben op zijn inkoop, verkopen, marktontwikkeling, concurrentie, personeelsbeleid, enzovoort.

De omgevingsfactoren die invloed op de resultaten van een onderneming uitoefenen, worden meestal op een bepaalde wijze in kaart gebracht. Het criterium daarvoor is de mate waarin de onderneming de omgeving kan beïnvloeden. Daarbij kan men onderscheid maken tussen de directe omgevingsfactoren, de indirecte omgeving van de onderneming en de macro-omgevingsfactoren (zie figuur 1.2).

FIGUUR 1.2 De bedrijfsomgeving

TUSSENVRAAG 1.2

Ga in het kort na welke factoren tot de directe, de indirecte en de macro-omgeving van een grote onderneming in de levensmiddelen-detailhandel behoren.

Directe omgevingsfactoren

De directe omgeving bestaat uit de marktpartijen van de onderneming op haar in- en verkoopmarkten. Het gaat daarbij om verschillende schakels in de bedrijfskolom, zoals de toeleveranciers, de distributieschakels en de uiteindelijke afnemers. Ondernemers staan in voortdurend contact met deze partijen. Zij verzamelen doorlopend gegevens om een zo gunstig mogelijke prijs-kwaliteitverhouding van hun grondstoffen en halffabricaten te kunnen realiseren. Zij verzamelen steeds informatie over logistieke mogelijkheden om de leveringsbetrouwbaarheid van hun producten te kunnen

Marktpartijen

Voortdurend contact

verbeteren. De verkoopafdeling probeert voortdurend de beste informatie over afzetmarkten te verwerven om de resultaten van reclamecampagnes te verbeteren. Veel afdelingen zijn betrokken bij de directe omgeving. Alleen dan kan de onderneming de directe omgeving gunstig beïnvloeden. Elk bedrijf heeft een ingaande stroom van goederen en diensten: grondstoffen, arbeid en kapitaal, met elk hun eigen specifieke (inkoop)markt. Elk bedrijf heeft ook een uitgaande stroom: de producten of diensten die zij op verschillende afzetmarkten levert. Voor elk bedrijf hebben deze markten verschillende kenmerken wat de aard van de concurrentie en de soort afnemers betreft. Dat vereist ook steeds verschillend gedrag van de onderneming zelf. Als er veel bedrijven in dezelfde bedrijfstak werkzaam zijn en de concurrentie groot is, zal een individueel bedrijf veel minder ruimte hebben om zelf de prijzen vast te stellen dan wanneer er weinig concurrenten zijn. Als de afnemers bestaan uit consumenten is een heel ander promotiebeleid nodig dan wanneer de afnemers uit andere bedrijven bestaan.

Aard van de concurrentie

Indirecte omgevingsfactoren

In de tweede plaats is de indirecte omgeving van de onderneming te onderkennen. Deze bestaat uit werknemers- en werkgeversorganisaties, de overheid en culturele omgevingsfactoren, zoals de publieke opinie en de media. Meestal zijn ondernemingen niet elke dag bezig met de indirecte omgeving. De onderneming is vertegenwoordigd in een of meer werkgeversorganisaties, die op hun beurt de belangen van de bedrijfstak bij de overheid en de werknemersorganisaties behartigen. De onderneming heeft een geringe invloed op de indirecte omgeving, maar omgekeerd kan de invloed van de indirecte omgeving op de onderneming heel groot zijn. Ondernemingen moeten bijvoorbeeld steeds meer rekening houden met de publieke opinie en de sociale media. Dit is een taak voor de publicrelationsafdeling of -functionaris. Deze moet zeer voorzichtig manoeuvreren met de emoties van het publiek, die door de media versterkt of verzwakt kunnen worden. Veel ondernemingen hebben richtlijnen opgesteld voor situaties waarin de publieke opinie een rol kan spelen, zoals milieucalamiteiten of zaken die de productveiligheid betreffen. Zulke voorvallen kunnen een grote invloed op de onderneming uitoefenen, terwijl de invloed van de onderneming op de publieke opinie vaak gering is.

Geringe invloed

Publieke opinie

Sociale omgeving

Uiteraard is de sociale omgeving van een bedrijf van belang. Deze wordt voornamelijk door de sociologie bestudeerd. Een voorbeeld kan dat verduidelijken. Veel bedrijven hebben moeite arbeidskrachten te vinden. Lange tijd is dit geweten aan de gebrekkige aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. De scholing en de mentaliteit van de beroepsbevolking zouden tekortschieten en onvoldoende tegemoetkomen aan de wensen van de werkgevers. Uit onderzoek is gebleken dat ook de arbeidsomstandigheden binnen bedrijven een belangrijke rol kunnen spelen in het succes van bedrijven op de arbeidsmarkt. Verbetering van arbeidsomstandigheden en bedrijfsimago kan daaraan een bijdrage verlenen.

TUSSENVRAAG 1.3

Zou u bij een sollicitatie op de arbeidsomstandigheden in een bedrijf letten? En op de omloopsnelheid van producten?

Unilever Research doet hier aan R&D

De invloed van technologie is van belang in de concurrentiestrijd. Nieuwe producten volgen elkaar steeds sneller op. Productlevenscycli van enkele maanden zijn geen uitzondering meer op industriële markten. Het belang en de risico's van technologische ontwikkeling worden steeds groter. Voor ondernemingen die zelf door middel van onderzoek en ontwikkeling aan technologische ontwikkeling doen, behoort de technologie tot de directe bedrijfsomgeving. Voor ondernemingen die dat niet doen, behoort de technologische ontwikkeling tot de indirecte omgeving.

Technologie

Macro-omgevingsfactoren

In de derde plaats is er de ruime omgeving van de onderneming, ook wel de macro-omgeving genoemd. Deze bestaat uit de conjuncturele ontwikkeling, de ontwikkeling van wisselkoersen en prijzen van belangrijke grondstoffen, en ten slotte demografische ontwikkelingen. Deze factoren kunnen op individuele ondernemingen grote invloed uitoefenen, terwijl individuele ondernemingen er op hun beurt geen enkele invloed op kunnen uitoefenen. Het zijn factoren die vrijwel geheel onbeheersbaar zijn. Een conjuncturele inzinking of een daling van de wisselkoers van een belangrijk exportland kan ondernemers nachtmerries bezorgen vanwege de desastreuze invloed op de resultaten. Toch kunnen ondernemers deze variabelen niet beïnvloeden. Het is dan ook noodzakelijk dat managers een beeld hebben van de invloed van macro-economische variabelen op opbrengsten, kosten en winst. Daarmee kunnen zij meer inzicht krijgen in de concurrentiepositie van de onderneming waar zij werkzaam zijn.

Macro-omgeving

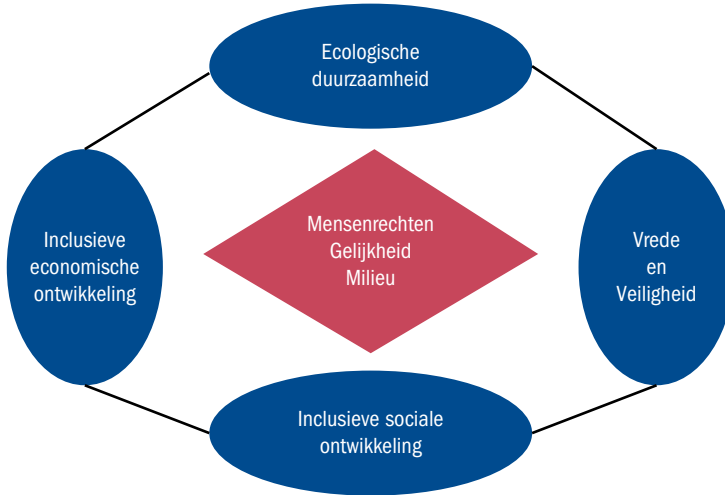
Duurzaamheid

De Verenigde Naties (VN) houden een krachtig pleidooi voor een duurzame aarde. Duurzaamheid is een van de belangrijkste omgevingsvariabelen van ondernemingen. De VN hebben in juni 2012 in Rio de Janeiro een conferentie gehouden over duurzame ontwikkeling (*Rio+* genaamd) waarin zij de basisaspecten van duurzaamheid hebben vastgelegd.

In figuur 1.3 zijn de ideeën van de VN daarover samengevat.

FIGUUR 1.3 Basisaspecten duurzaamheid volgens de VN

Verenigde Naties

Basiswaarden

Bij de VN zijn vrijwel alle landen ter wereld aangesloten. De organisatie behartigt de belangen van de arme landen extra en wijst er voortdurend op dat de problemen die zich daar afspelen de basiswaarden aantasten. Een duurzame ontwikkeling kan dus niet zonder de ontwikkeling van de armste bevolking in de wereld.

Deze basiswaarden zijn mensenrechten, gelijkheid en milieu (oftewel ecologische duurzaamheid). De basiswaarden zijn onderling verbonden: in landen waar zich rampen voordoen door de achteruitgang van de natuurlijke omgeving wonen vaak de meest kwetsbare mensen die nauwelijks aanpassingsvermogen bezitten.

Vier elementen van duurzaamheid

Rondom de basiswaarden staan vier vakken waarin de elementen van duurzaamheid zijn opgenomen. Zonder deze vier elementen zijn de basiswaarden onbereikbaar. De VN formuleren de sociale en economische duurzaamheid zo dat zij de belangen van de armste bevolking in de wereld daarmee over het voetlicht brengen. Een duurzame ontwikkeling kan dus niet zonder ook de arme delen van de wereld daarin te betrekken.

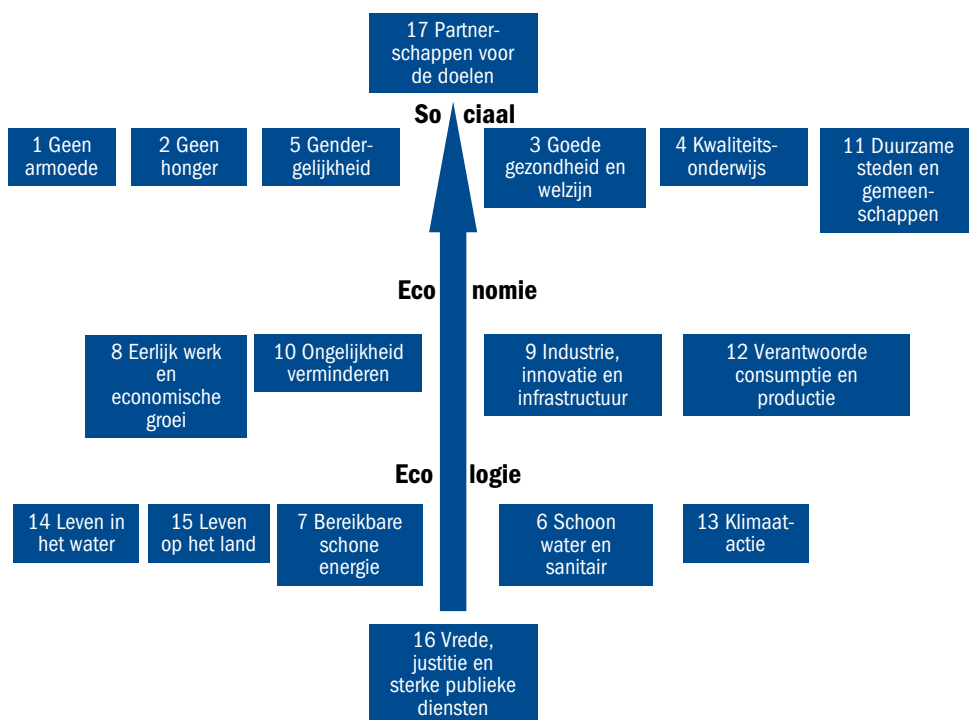
De sociale ontwikkeling moet inclusief zijn. Daarmee bedoelen de VN dat ook arme mensen profijt hebben van de ontwikkeling. Voor hen moet er echt sprake zijn van vooruitgang. Dat kan als er genoeg goed eten is, onderwijs mogelijk is, de sterftcijfers omlaag gaan, mannen en vrouwen meer gelijk aan elkaar zijn en mensen toegang krijgen tot schoon en zuiver water. Hetzelfde geldt voor de economische ontwikkeling. Ook deze moet inclusief zijn. De economische ontwikkeling moet gericht zijn op het uitbannen van

armoede en honger. Zij moet de ongelijkheid in de wereld verminderen, en fatsoenlijk werk en productieve werkgelegenheid garanderen. Een duurzame fysieke omgeving houdt bescherming van de biodiversiteit in. Ook is een stabiel klimaat een belangrijk thema. De natuur moet weerbaar zijn tegen grote schokken en zichzelf kunnen herstellen. De VN richten speciale aandacht op vrede en veiligheid. In een wereld waar in veel conflicten voorkomen, staan de levenskwaliteiten die daarmee te maken hebben voortdurend onder druk. Vooral in lage-inkomenslanden is dat het geval. Vandaar dat de VN er een speciaal veld van hebben gemaakt. Het gaat erom dat mensen vrij zijn van geweld, conflicten en misbruik. Vooral arme mensen hebben behoefte aan een conflictvrije toegang tot de natuurlijke bronnen.

Zo zien we hoe de VN duurzaamheid voor alle mensen op het oog hebben.

In 2015 hebben de landen die zijn aangesloten bij de VN de zogenoemde *Sustainable Development Goals* (SDG's) vastgesteld. Dit zijn zeventien doelstellingen die zijn gebaseerd op de vier elementen van duurzaamheid. In figuur 1.4 zijn ze weergegeven.

FIGUUR 1.4 Sustainable Development Goals

Duurzame ontwikkeling

De SDG's zijn doelen die richting kunnen geven aan een duurzame ontwikkeling. Duurzame ontwikkeling betekent dat alle economische activiteiten gericht zijn op het behoud van de aarde en het bevorderen van het menselijk welzijn. Daarvoor is nodig dat ieder mens een redelijk bestaan heeft zonder de mogelijkheden van anderen op een redelijk bestaan aan te tasten, nu en in de toekomst. Deze situatie bestaat nu niet en daarom is een duurzame ontwikkeling nodig. Duurzaam menselijk handelen is gericht op het bereiken van een duurzame situatie. Daarover gaan de SDG's.

Duurzame ontwikkelingsdoelen

De SDG's worden ook wel duurzame ontwikkelingsdoelen genoemd. Ze zijn genummerd van 1 tot en met 17. De lijst met de zeventien SDG's zoals deze is gepubliceerd op de websites van de VN biedt weinig structuur. Daarom zijn de SDG's in figuur 1.4 ingedeeld naar sociale, economische en ecologische doelen, met aandacht voor vrede en partnerschappen om de doelen te bereiken. Deze indeling komt ook naar voren in vergelijkbare ideeën, zoals het behoud van de drie kapitalen: de *Triple Bottom Line* van economie, sociale en natuurlijke omgeving. Hierop is bijvoorbeeld ook het thema van de drie p's (people, planet, profit) gebaseerd en de ideeën over maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO).

169 subdoelen

De zeventien doelen zijn elk weer onderverdeeld in subdoelen. In totaal zijn er 169 en dat is veel. Het voordeel is dat ondernemingen, overheden en consumenten concrete doelen kunnen selecteren en daarop hun gedrag kunnen afstemmen. Het nadeel van zo veel verschillende doelen is dat het geheel onoverzichtelijk is. Ondernemingen hebben moeite met het kiezen van de juiste (sub)doelen en te vergelijken met andere ondernemingen in dezelfde bedrijfstak die net iets andere (sub)doelen hebben gekozen.

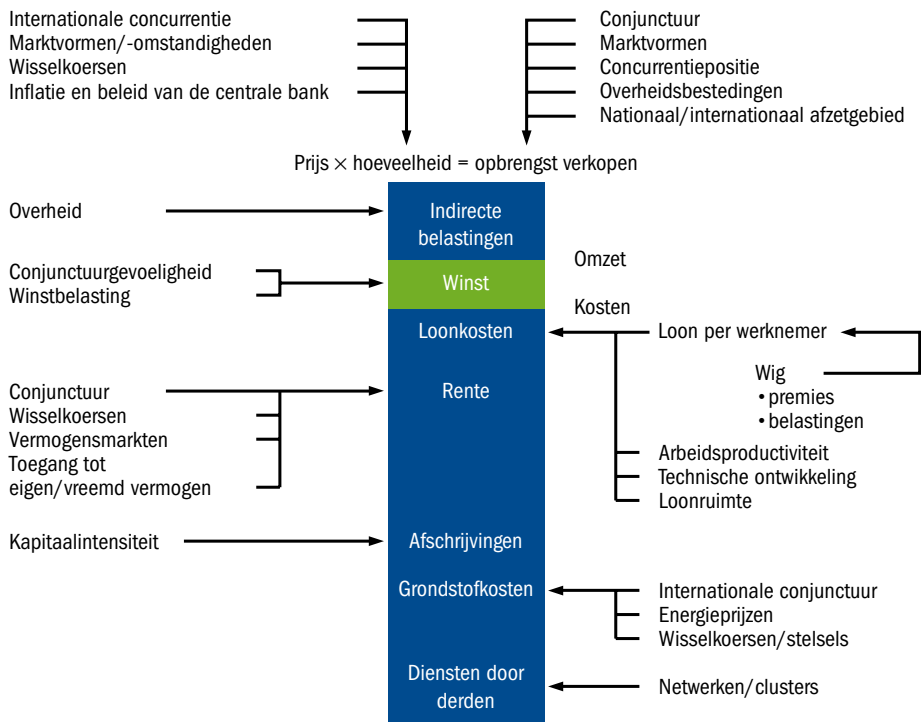
Geen scherp onderscheid

De SDG's zijn alle zeventien gericht op een duurzame ontwikkeling. De grenzen zijn soms echter niet helemaal scherp. Sommige doelen zijn op verschillende niveaus te plaatsen. SDG 4 *Kwaliteitsonderwijs* is ingedeeld bij de sociale doelen, maar is even belangrijk voor de economische ontwikkeling. Hetzelfde geldt voor SDG 11 *Duurzame steden en gemeenschappen*.

1.2.2 Algemeen economische en bedrijfseconomische variabelen

De aspecten van de bedrijfsomgeving die in het vak algemene economie aan de orde worden gesteld, oefenen veel invloed uit op de resultaten van ondernemingen. Dat kunnen we met behulp van figuur 1.5 duidelijk maken.

Veel variabelen uit figuur 1.5 komen in dit boek uitgebreid aan de orde. De bedoeling van figuur 1.5 is om een indruk te krijgen van de veelzijdigheid van de invloed van algemeen economische variabelen op ondernemingen. In figuur 1.5 zijn de verschillende onderdelen van de resultatenrekening in verband gebracht met algemeen economische variabelen. Enkele van deze variabelen – zoals de nationale en internationale conjunctuur, de loonsom, de overheidsinvloed, de kapitaalintensiteit en de arbeidsproductiviteit – worden bij het onderdeel macro-economie behandeld.

FIGUUR 1.5 De invloed van algemeen-economische variabelen op de resultaten van bedrijven

Een theoretische behandeling van wisselkoersen, wisselkoersstelsels, rentevorming, vermogensmarkten, monetair beleid van de centrale bank en dergelijke vindt meestal plaats bij het onderdeel monetaire economie of bij internationale economische betrekkingen. Enige kennis daarvan is noodzakelijk voor managers die moeten opereren in een omgeving die steeds meer internationaal gericht wordt.

Naast macro-economische, monetaire en internationale variabelen zijn er in figuur 1.5 variabelen die micro- en meso-economisch van aard zijn. Daartoe behoren de marktvormen en marktomstandigheden, de concurrentiepositie van bedrijven en de technische ontwikkeling. Ook de relaties met toeleveranciers en afnemers behoren tot de meso-economie. Veel ondernemingen behoren tot netwerken en/of clusters. De concurrentiekracht en de winstgevendheid van bedrijven hangen af van dit soort variabelen.

Managers mogen bedrijfseconomische problemen niet oplossen alsof er zich vrijwel geen veranderingen in de omgeving voltrekken. Toch gebeurt dit soms. In dat geval beschouwen zij omgevingsvariabelen als onveranderlijke gegevens. De kosten, de afzet en de rente worden dan bijvoorbeeld bij interne rendementsberekeningen voor heel lange perioden stabiel verondersteld. Dat vereenvoudigt de bedrijfsomgeving veel te sterk. In werkelijkheid treden er enorme fluctuaties in deze variabelen op. Het is dan ook een verrijking als managers kunnen omgaan met voorspellingen van omgevingsvariabelen en inzien dat ze een risico voor de onderneming kunnen opleveren.

**Veranderingen
in de omgeving**

**Omgevings-
variabelen**

**Voorspellingen
van omgevings-
variabelen**

Beleid

Juist het voeren van een beleid om minder gevoelig te zijn voor schommelingen in de conjunctuur, valuta, grondstofkosten, lonen en rente is voor veel bedrijven van essentieel belang. Want in veel gevallen kunnen bedrijven kiezen welke relatie zij hebben tot toeleveranciers en afnemers, in welke valuta zij leningen zullen afsluiten, waar zij zich zullen vestigen, hoe zij hun productassortiment minder conjunctuurgevoelig kunnen maken, enzovoort.

1.3 Absolute en relatieve gegevens

De begrippen *volume*, *prijs* en *waarde* staan met elkaar in verband. Zoals bekend bestaat de omzet van een bedrijf in een bepaalde periode uit de afzet vermenigvuldigd met de prijs. De omzet is een variabele die een waarde weergeeft, de afzet is een variabele die een volume of een hoeveelheid weergeeft.

Niet alleen de absolute bedragen van hoeveelheid, prijs en waarde staan met elkaar in verband. Ook de veranderingen in elk van de variabelen blijken in een bepaalde relatie tot elkaar te staan. We lichten dit toe aan de hand van een voorbeeld.

Stel dat voor een bepaald bedrijf de gegevens van tabel 1.1 gelden.

TABEL 1.1 Hoeveelheid, prijs en waarde

	Hoeveelheid (in tonnen)	Prijs (in euro's per ton)	Waarde (in euro's)
Periode 0	1.000	20	20.000
Periode 1	1.050	22	23.100
Mutaties in % ten opzichte van periode 0	5	10	15,5

Zowel de hoeveelheid als de prijs is gestegen in periode 1 ten opzichte van periode 0. De waarde ontstaat door prijs en hoeveelheid met elkaar te vermenigvuldigen. Van elk van de variabelen is de procentuele mutatie berekend, door de toename te delen door het bedrag in periode 0 en deze uitkomst met 100 te vermenigvuldigen. Zo komt men aan een procentuele verandering van de waarde in periode 1 ten opzichte van periode 0 van 15,5%. Men kan ook op een andere (globalere) manier tot deze waardeverandering komen, namelijk door de procentuele verandering in hoeveelheid en prijs bij elkaar op te tellen.

Als een variabele bestaat uit de vermenigvuldiging van twee andere is de verandering bijna gelijk aan de verandering van de twee andere bij elkaar opgeteld.

Is een variabele het *quotiënt* van twee andere, dan moet men de verandering in de twee andere van elkaar aftrekken. (Controleer dit met behulp van tabel 1.1 door bijvoorbeeld te bedenken dat de prijs gevonden kan worden als quotiënt van waarde en hoeveelheid.)

In tabel 1.1 is de waardeverandering die wordt gevonden door de procentuele mutaties van de hoeveelheid en de prijs op te tellen 15%, een afwijking van 0,5% van de zuiver berekende verandering van 15,5%. Naarmate de

Waarde- verandering

procentuele veranderingen in prijs en hoeveelheid kleiner zijn, is de onzui-verheid – de zogenaamde *discount factor* – ook kleiner. Deze kan men dan verwaarlozen.

De waarde­stijging van een variabele noemt men de *nominale* stijging. In het voorbeeld is de nominale stijging 15%. De volume­verandering noemt men de *reële* stijging van de variabele. In het voorbeeld is dat 5%. De nomi-nale verandering is dus gelijk aan de reële verandering plus de prijsstijging. Ook voor economische variabelen is het van belang om volume- en prijsveranderingen van elkaar te onderscheiden. We lichten dit toe aan de hand van enkele vergelijkingen die essentieel zijn voor zowel de bedrijfsecono-mie als de algemene economie.

Nominale
stijging

Reële stijging

De productie van een onderneming is gelijk aan het aantal werknemers vermenigvuldigd met de productie per werknemer (de arbeidsproductiviteit). In een heel land is de productie (het bruto binnenlands product, afgekort tot bbp) gelijk aan het totaal aantal werknemers vermenigvuldigd met de arbeidsproductiviteit. De groei van het bbp is dus de som van de groei van het aantal werknemers en de arbeidsproductiviteit.

Productie

Arbeids-
productiviteit

Bruto
binnenlands
product

Het verband tussen *productie*, *werknemers* en *arbeidsproductiviteit* kan als volgt worden weergegeven:

$$\text{bbp} = A_v \times \text{ap} \quad [1.1]$$

waarin:

bbp = het bruto binnenlands product

A_v = de vraag naar arbeidskrachten, het aantal werknemers of de totale werkgelegenheid

ap = de arbeidsproductiviteit (de productie per eenheid arbeid per tijdseenheid)

De relatie van de veranderingen is als volgt weer te geven:

$$g_{\text{bbp}} = g_{A_v} + g_{\text{ap}} \quad [1.2]$$

In deze vergelijking betekent een g voor de variabele dat er sprake is van groei in procenten.

Een toename van de productie in een onderneming of in een land kan twee oorzaken hebben: een toename van het aantal werkenden of van de arbeidsproductiviteit.

Een tweede verband tussen belangrijke variabelen betreft het loon. De totale loonsom is zowel voor een individuele onderneming als voor de economie van een heel land belangrijk. De loonsom kan toenemen door een toename van het loon per werknemer of door een toename van de vraag naar arbeid. Stel dat voor een bepaald jaar de gegevens over de lonen geschat worden, zoals in tabel 1.2 is weergegeven.

Loonsom

TABEL 1.2 Volume en prijsmutaties van het looninkomen (voorbeeld)

	2020 in prijzen 2020 (1)	Volumemutatie (2)	2021 in prijzen 2020 (3)	Prijsmutatie (4)	2021 in prijzen 2021 (5)
Loonsom	200	2%	204	5%	214,2

De eerste kolom geeft de waarde aan van de loonsom in 2020. Uit kolom (2) is af te lezen dat in 2021 de werkgelegenheid met 2% stijgt. De totale loonsom zou 204 bedragen als de loonsom per werknemer stabiel gebleven zou zijn. Dan zou de prijsmutatie nul bedragen; de loonsom per werknemer van 2021 zou gelijk zijn aan de loonsom per werknemer van 2020. Vandaar dat boven kolom (3) staat: '2021 in prijzen van 2020'. Telt men bij de volumemutatie de prijsmutatie (kolom 4) op, dan krijgt men de waarde van het looninkomen in 2021 (kolom 5). De lonen per werknemer zijn gestegen met 5%. Het looninkomen is het product van het aantal werknemers en de loonsom per werknemer. De stijging van het looninkomen is dan ongeveer gelijk aan de procentuele volume- en prijsmutatie bij elkaar opgeteld, namelijk $2\% + 5\% = 7\%$ van $200 = 14$. Bij kleine veranderingen van prijzen en hoeveelheden mogen de percentages van de veranderingen bij elkaar gevoegd worden om de waardeverandering te bepalen. De onzuiverheid is hier 0,2. Dat is 0,1% van 200, een verwaarloosbaar verschil.

Looninkomen

Het verband tussen *loonsom*, *loonsom per werknemer* en het *aantal werknemers* is in een vergelijking weergegeven:

Vergelijking

$$L = L_{wn} \times A_v \quad [1.3]$$

waarin:

L = de totale loonsom

L_{wn} = de loonsom per werknemer

A_v = de hoeveelheid werknemers

De relatie tussen de veranderingen is dan als volgt weer te geven:

$$g_L = g_{L_{wn}} + g_{A_v} \quad [1.4]$$

waarin:

g_L = de relatieve groei van de totale loonsom

$g_{L_{wn}}$ = de relatieve groei van de loonsom per werknemer

g_{A_v} = de relatieve groei van de hoeveelheid werknemers

Loonkosten per eenheid product

Het derde verband betreft de loonkosten per eenheid product. In elk product dat met behulp van de productiefactor arbeid is geproduceerd, zit een bedrag aan loon. Dit bedrag kan toenemen door een stijging van het loon per werknemer, maar als de arbeidsproductiviteit stijgt, zal het loon per eenheid product weer dalen. In de vorm van een vergelijking:

$$Lk_{p.e.p.} = L_{wn} / ap \quad [1.5]$$

waarin:

$Lk_{p.e.p.}$ = de loonkosten per eenheid product

L_{wn} = het loon per werknemer

ap = de arbeidsproductiviteit

Stel dat een werknemer €100 verdient en 50 producten maakt, dan zijn de loonkosten per eenheid product €2.

De veranderingen staan ook in verband met elkaar:

$$g_{Lk.p.e.p.} = g_{Lwn} - g_{ap} \quad [1.6]$$

Stijgt het loon per werknemer met 3% en de arbeidsproductiviteit met 1%, dan nemen de loonkosten per eenheid product toe met 2%. Ondernemers zullen een stijging van de lonen dus altijd proberen te compenseren door een arbeidsproductiviteitsstijging om de winstgevendheid op peil te houden. Op macroniveau geldt dat ook: een reële loonstijging die boven de arbeidsproductiviteittoename uitgaat, gaat ten koste van de winstgevendheid van het bedrijfsleven.

Samenvatting

1

Economie is de wetenschap die het streven naar welvaart bestudeert. De middelen voor de welvaart zijn beperkt. Er moeten altijd keuzes worden gemaakt tussen de behoeften die men wil bevredigen. Er is altijd schaarste.

De algemene economie bestudeert het economisch handelen voor een groter geheel, zoals een land als Nederland of een regio als de EU.

De macro-economie is een onderdeel van de bedrijfsomgeving, de factoren die van invloed zijn op de winstgevendheid van de onderneming. De macro-economische omgeving bestaat voornamelijk uit de conjunctuur, wisselkoersen, loonkosten, grondstofkosten en rente. Deze factoren hebben invloed op kosten en opbrengsten van de onderneming. Naast deze macro-omgeving is ook een directe en een indirecte omgeving te onderkennen.

In het economisch denken is het verband tussen absolute en relatieve gegevens van groot belang.

Variabelen zijn vaak het product van twee andere variabelen (bijvoorbeeld: waarde is hoeveelheid keer prijs). De verandering in een dergelijke variabele is de som van de verandering in de samenstellende delen (de verandering van de waarde is de verandering in hoeveelheid plus de verandering van de prijs). Een hoeveelheidsverandering staat bekend als de reële verandering, een waardeverandering staat bekend als de nominale verandering.

De basisrelaties in de economie betreffen het volgende:

- De productie is het product van werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit.
  - De loonsom is het product van werkgelegenheid en loon per werknemer.
  - De loonkosten per eenheid product zijn gelijk aan het loon per werknemer gedeeld door de arbeidsproductiviteit.
-

Kernbegrippenlijst

Bedrijfsomgeving	De externe omgeving van een onderneming die invloed heeft op de resultaten van een onderneming. We onderscheiden: <ul style="list-style-type: none"> • de <i>directe</i> omgeving • de <i>indirecte</i> omgeving • de <i>macro</i>-omgeving
Economisch handelen	Het streven naar maximale welvaart met behulp van schaarse middelen.
Eurogebied	Gebied bestaande uit de landen die de euro als geldeenheid gebruiken.
Europese Unie (EU)	Europese landen die een economische unie vormen.
Macro-economie	Onderdeel van het vak economie, waarin de bestudering van de verbanden tussen geaggregeerde variabelen vooropstaat. Voorbeelden van zulke variabelen zijn nationaal inkomen, werkgelegenheid, consumptie, investeringen en inflatie.
Schaarste	Het keuzeprobleem van alternatief aanwendbare middelen.
